

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дмитренко Емілія Станіславівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Дмитренко Юрій Павлович

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри управління та інформаційно-аналітичного
забезпечення, Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Актуальність проблеми гендерної рівності для України обумовлена насамперед євроінтеграційними процесами в нашій державі. Із підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014) держава має розв'язати з-поміж низки пріоритетних завдань і завдання упровадження стандартів гендерної рівності в усій сфері суспільного життя. А це передбачає удосконалення законодавства України на основі європейських стандартів.

Зазначене у повній мірі стосується і сфери вищої освіти. За складних сучасних умов функціонування держави, особливо в умовах воєнного стану, одним із першочергових завдань для України є реформування цієї сфери. Його метою є також і забезпечення прав та соціального захисту учасників освітнього процесу, реалізація принципу гендерної рівності відповідно до європейських стандартів.

У діяльності Ради Європи питання гендерної рівності в освітній сфері завжди були пріоритетними. Фактично, майже усі її документи містять положення про недискримінацію, рівні права та можливості для жінок і чоловіків. Досить згадати такі програмні документи Ради Європи, як Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2014-2017 роки, Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2024-2029 роки. Так, у Стратегії гендерної рівності на 2014-2017 роки було визначено в якості пріоритетних такі напрями: боротьба з гендерними стереотипами та сексизмом; запобігання та протидія насильству щодо жінок; гарантування рівного доступу жінок до правосуддя; досягнення збалансованої участі жінок і

чоловіків у прийнятті політичних і суспільних рішень; реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в усіх політиках і заходах. Натомість положення Стратегії гендерної рівності на 2018-2023 роки спрямовані на: забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків, а також їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя; рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними [1, с. 7].

Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом і Стратегії гендерної рівності на 2024-2029 роки, яку прийнято з метою досягнення ефективної реалізації гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок і чоловіків у державах-членах Ради Європи шляхом підтримки впровадження наявних стандартів та зміцнення досягнутих напрацювань Ради Європи у сфері гендерної рівності. Реалізація цієї мети буде здійснюватися за такими стратегічними напрямками: запобігання та боротьба з гендерними стереотипами та сексизмом; запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і дівчат і домашнім насильством; забезпечення рівного доступу до правосуддя для жінок і дівчат; досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у політичному, громадському, соціальному та економічному житті; забезпечення розширення прав і можливостей жінок та гендерної рівності у зв'язку з глобальними та геополітичними викликами; реалізація стратегії досягнення гендерної рівності і включення міжсекторального підходу в усі політики та заходи [1, с. 10].

Основою правового механізму для реалізації принципу гендерної рівності в освіті є положення Європейської конвенції з прав людини (1950), якою гарантуються: права та свободи, що поширюються на кожного, хто перебуває під юрисдикцією держав-членів Ради Європи; недискримінація за ознакою статі [2, статті 1, 14, Протокол 12 до Конвенції]. Із урахуванням базових понять цього документу було прийнято низку правових актів Ради Європи. Так, Декларація про рівність між жінками і чоловіками (1988) містить рекомендації передбачити відповідні заходи для надання жінці та чоловіку однакової правоздатності і однакових можливостей її реалізації, а також для розвитку індивідуальних здібностей та талантів. Зазначено, що такі заходи мають бути спрямовані на прискорення встановлення реальної рівноправності жінок та чоловіків, зокрема, коли йдеться про доступ до освіти і свободу у виборі початкової та подальшої загальноосвітньої і професійної підготовки [3, частини II, VI].

Варто згадати і Європейську соціальну хартію (переглянуту) (1996). Положення документу стосуються як загальних гарантій забезпечення ефективного здійснення права на рівні можливості та рівне ставлення у вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації

за ознакою статі, так і окремо – під час професійної орієнтації та підготовки [4, ст. 20].

Ключовим документом у галузі сприяння розвитку гендерної рівності у сфері освіти є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) (2011). Метою її прийняття було з-поміж іншого – сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками. Важливо, що у Стамбульській конвенції було визначено поняття «насильство стосовно жінок», яке означає всі акти насильства стосовно них за гендерною ознакою (фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті) [5, статті 1,4].

Особливістю документів, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи, є деталізація положень з питань дотримання гендерної рівності у сфері освіти. Так, у Рекомендаціях про збалансовану участь жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень у сфері політики та суспільному житті (2003) зазначено, що програми навчання і навчальний матеріал продовжують відображати упереджені та традиційні погляди не лише на проблему статі, а й на вибір, який здійснюють статі в галузі освіти, у професійній діяльності [6]. У Рекомендаціях про врахування гендерної проблематики в освіті (2007) акцентується увага на нерівності в освітній сфері та на ролі педагогічної освіти у виборі гендерно-орієнтованих механізмів в освітньому процесі, а Додатки до цього документу містять конкретні заходи для впровадження принципу гендерної рівності у сфері освіти [7].

Україна на виконання положень документів Ради Європи прийняла Закони «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012), інші нормативні акти. Розвиток правової бази із зазначеного питання продовжився і під час дії правового режиму воєнного стану. Так, Кабінетом Міністрів України у розвиток Державної стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року (2022) було схвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (2022). Документ спрямований на удосконалення освітнього процесу на засадах недискримінації та протидії будь-якого роду насильства, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти. Для реалізації Стратегії передбачається з-поміж іншого: розроблення для закладів освіти відповідних навчальних програм; підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників; організація та проведення наукових заходів, наукових досліджень із цих питань тощо [8].

Однак із прийняттям зазначених та інших документів не вирішено усі проблеми нерівності та дискримінації у сфері вищої освіти. А тому, на

нашу думку, доцільно (із урахуванням відповідних положень документів Ради Європи) підвищити рівень гендерної культури в суспільстві, в тому числі шляхом впровадження навчальних курсів та освітніх програм. Для України важливо врахувати європейські стандарти гендерної рівності у сфері освіти, але адаптувати їх до національних умов, а також розвивати гендерне законодавство з метою зменшення у закладах освіти проявів гендерної дискримінації, що сприятиме підвищенню довіри до них та підвищенню якості надання освітніх послуг.

Література

1. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2024-2029 роки. URL: <https://rm.coe.int/cm-2024-17-finale-ukr/1680af3517> (дата звернення: 26.02.2025).

2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.02.2025).

3. Декларація Комітету міністрів Ради Європи про рівноправність жінок та чоловіків від 16.11.1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_903#Text (дата звернення: 26.02.2025).

4. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 27.02.2025).

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 27.02.2025).

6. Recommendation CM/Rec(2003)3 of the Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men in political and public decision making (Adopted by the Committee of Ministers on 12 March 2003 at the 831st meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://search.coe.int/cm#title=Recommendations> (дата звернення: 27.02.2025).

7. Recommendation CM/Rec(2007)13 of the Committee of Ministers to member states on gender mainstreaming in education (Adopted by the Committee of Ministers on 10 October 2007 at the 1006th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://search.coe.int/cm#title=Recommendations> (дата звернення: 27.02.2025).

8. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80> (дата звернення: 27.02.2025).